

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На правах рукопису

МОРОЗ

Любов Володимирівна

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИЙ МЕХАНІЗМ
ТА ЙОГО РОЛЬ У РЕГУЛЮВАННІ
ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВ

Спеціальності: 08.06.01. — Економіка підприємств
і форми господарювання
08.04.03. — Кредит, банківська справа і грошовий обіг

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Л Ъ В І В — 1 9 9 6

№. 35. 909

Дисертацією є рукопис. Робота виконана в Інституті регіональних досліджень НАН України.

- Науковий керівник: — доктор економічних наук, професор
Белський Петро Юхимович
- Офіційні опоненти: — доктор економічних наук, професор
Тивончук Іван Опанасович ,
кандидат економічних наук, доцент
Крупка Михайло Іванович
- Провідна установа: — Тернопільська академія народного
господарства

Захист дисертації відбудеться " 29 " листопада 1996 р. о 11 год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.04.10.01 по захисту дисертації на
здобуття наукового ступеня доктора наук в Інституті регіональних
досліджень НАН України за адресою: 290026, м.Львів вул.Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту
регіональних досліджень НАН України.

Автореферат розісланий 25 " листопада 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради, кандидат
економічних наук

В.І. Жовтанецький

В.І.Жовтанецький

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00739769 (+)

1. Загальна характеристика роботи

1.1. Актуальність теми дослідження. Серед економічних проблем, пов'язаних з виходом України з глибокої кризи та подальший її динамічний розвиток, потребують кардинальної конструктивної та структурної перебудови основні і пріоритетні галузі народного господарства. Важливе місце у вирішенні цих проблем займає налагодження грошово-кредитних відносин, стабілізація національної валюти, вдосконалення фінансово-кредитного механізму та його вплив на регулювання економіки підприємств і стабілізації виробництва.

Посилення ролі фінансово-кредитного механізму як засобу, стимулюючого розвиток виробництва, виявляється у різних аспектах. Кредит є обов'язковою вимогою розширеного відтворення, важливою частиною діяльності державних, акціонерних, малих і кооперативних підприємств, надійним інструментом, з'єднуючим процес виробництва і реалізації продукції.

Збільшення ролі кредиту як економічного стимулу яскраво виявляється при дотриманні принципу диференційності кредитування. З одного боку, посилюється кредитна допомога добре працюючим підприємствам, а з іншого - зростає роль економічного впливу на погано працюючі господарства. Кредит сприяє зміцненню господарсько-фінансової діяльності підприємств, тому, що він є необхідною вимогою кругообігу виробничих фондів і фондів обігу в умовах розширеного виробництва, дає можливість постійно здійснювати процес обігу і отже сприяти виробництву та реалізації продукції. Крім того, найважливішою функцією кредитної системи є залучення та акумуляція тимчасово вільних грошових капіталів і прибутків різних верств населення.

Створення сприятливих умов для конкуренції між суб'єктами господарювання, трансформація форм власності на об'єкти виробничого і невиробничого призначення, структурна перебудова економіки можливі лише у випадку ефективного функціонування і активної регулюючої ролі фінансово-кредитної системи. Слід відмітити, що значний спад виробництва, низька ділова активність у сфері виробництва в Україні безпосередньо пов'язані з неможливістю своєчасного отримання кредитів на сприятливих умовах. З іншого боку кредитно-фінансові установи поставлені в такі умови, що вони не можуть надати такі кредити.

В країнах з розвинутими ринковими економіками розвитку і підтримці фінансово-кредитного механізму приділяється багато уваги, проводяться значні дослідження у цьому напрямку. Теорії і практиці функціонування та посилення регулюючої ролі фінансово-кредитного механізму на економіку підприємств в Україні на етапі переходу до ринкових відносин присвячено чимало наукових публікацій. Разом з тим окремі аспекти проблеми залишаються невирішеними. Недостатньо розкриті суть та класифікація кредитних відносин, не вивчений системно зарубіжний досвід, не показані шляхи підвищення ефективності та регулюючої ролі фінансово-кредитного механізму. Все наведене вище свідчить, що дослідження згаданої проблеми є важливим і актуальним, зумовило вибір теми дисертації та її структуру.

1.2. Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розкриття змісту і ролі фінансово-кредитного механізму у регулюванні економіки підприємств у перехідний період, системне висвітлення зарубіжного досвіду і розробка на цій основі шляхів підвищення ефективності та регулюючого впливу фінансово-кредитного механізму на економічні результати роботи підприємств України.

У відповідності до даної мети вирішувались такі завдання:

- проаналізувати стан фінансово-кредитного механізму України та показати причини його недостатньої ефективності;
- визначити суть кредитних відносин, кредитного механізму та особливості його розвитку в Україні;
- визначити шляхи та виробити рекомендації щодо підвищення ефективності та посилення регулюючої ролі фінансово-кредитного механізму у стабілізації економіки підприємств різних форм власності і методів господарювання;
- системно проаналізувати зарубіжний досвід функціонування кредитного механізму та можливості його використання.

1.3. Предмет, об'єкт і методологія дослідження. Предметом дослідження є форми і методи регулюючого впливу фінансово-кредитних відносин на економіку підприємств, які використовуються у вітчизняній та зарубіжній практиці, фактори і умови, що впливають на ефективність фінансово-кредитного механізму в умовах перехідної економіки.

Об'єктом дослідження прийнято підприємства України, зокрема агропромислового комплексу і малих форм господарювання, а також банківські структури.

Методологічну та інформаційну основу в проведенні досліджень склали вітчизняні та зарубіжні публікації з питань фінансово-кредитних відносин; діючі форми і методи регулюючого впливу фінансово-кредитного механізму на економіку підприємств; аналітичні матеріали і розрахунки показників, що характеризують ефективність фінансово-кредитного механізму України; закони України з питань фінансово-кредитної та банківської діяльності, приватизації, залучення інвестицій та ін.

У роботі використані сучасні теорії ринкової економіки і управління, методи системного підходу, структурно-функціонального аналізу, групування та ін.

1.4. Наукова новизна результатів досліджень полягає у наступному:

- поглиблена суть і дана класифікація видів і форм фінансово-кредитних відносин з орієнтацією на ринкову економіку на відміну від адміністративно-командної системи;
- визначено зміст поняття "фінансово-кредитний механізм", як загальне позначення тих сфер, де існує пропозиція і попит на різні виплатні засоби; розкриті особливості розвитку фінансово-кредитного механізму України; встановлено, що виправлення кризової ситуації повинно здійснюватись двосторонньо - як з боку підприємств, так і з боку банківських структур;

- системно розкритий зарубіжний досвід функціонування фінансово-кредитного механізму, тобто форм і методів взаємодії кредиторів і позичальників з проєкцією на умови України;
- розкрита роль системи оподаткування як регулятора фінансово-кредитних відносин і економічних процесів, показані можливі шляхи змін у податковій політиці в умовах зниження частки державного сектора в економіці, обґрунтовані підходи до оподаткування підприємств різних форм господарювання, зокрема, малих підприємств;
- обґрунтовані пропозиції щодо поліпшення роботи банківських структур і методів управління фінансово-кредитними відносинами та підвищення їх ролі в стабілізації економіки;
- показані особливості та обґрунтовані шляхи фінансово-кредитного забезпечення підприємств агропромислового комплексу та малих підприємств як пріоритетних напрямків у стабілізації економіки України в період переходу до ринкових відносин.

1.5. Теоретичне і практичне значення роботи. Теоретичне значення результатів досліджень полягає у формуванні нових знань з питань фінансово-кредитних відносин та їх ролі у регулюванні економіки підприємств в умовах економічної невизначеності і нестабільності на перехідному етапі і в умовах розвинутих ринкових економік.

Практична цінність результатів досліджень полягає в тому, що вони можуть бути використані законодавчими та виконавчими органами влади, на підприємствах різних форм власності і методів господарювання, банківськими структурами.

1.6. Апробація результатів дослідження. Результати досліджень доповідались на науково-практичних конференціях і семінарах, відомчих симпозиумах і нарадах, зокрема, на міжнародних науково-практичних конференціях "Становлення нової економічної системи в Україні" (Львів, 1994), "Соціально-економічні проблеми виробничо-поліграфічного комплексу та його структур" (Львів, 1996).

Автор дисертації безпосередньо бере участь в дослідницькому проєкті, "Фінансування малих та середніх підприємств на Україні", який фінансується Європейською Комісією.

1.7. Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури і викладена на 175 сторінках машинописного тексту, включаючи 10 таблиць, 2 малюнки та 2 схеми.

Публікації. За результатами досліджень опубліковано 9 наукових праць загальним обсягом 13.86 д.а., в тому числі особисто автору належить 7.7 д.а.

2. Основні положення дисертації

2.1. При переході до ринкової економіки найважливішим фактором, підкреслюється в дисертації, є організація ефективної системи управління фінансовими та грошово-кредитними відносинами і побудова найбільш раціонального фінансово-кредитного механізму, направленою в першу чергу на відновлення виробництва та розвиток основних і пріоритетних галузей народного господарства. Розвиток виробництва, впровадження нових технологій, структурна перебудова економіки на даному етапі можливі лише з широким використанням кредитів та залучення інвестицій і побудовою найбільш раціональних та економічно вигідних відносин між сторонами кредитної угоди.

Залежно від суб'єктів кредитних відносин, їх організації та цільового призначення позичок кредит розподіляється на ряд видів: банківський, державний, міжгосподарський, виробничий та споживчий; внутрішньо-економічний, або національний, та зовнішньо-економічний, або міжнародний.

2.2. На думку дисертанта провідним видом кредиту є банківський. Саме банки акумулюють переважну частину кредитних ресурсів і надають їх у позички. Таким чином, банківський кредит - це двосторонній рух грошових коштів на засадах повернення.

Важливою характеристикою кредиту є його функції. Із суті кредиту випливає, що за його допомогою відбувається перерозподіл вартості на засадах повернення. При цьому власник вартості не змінюється, ним лишається кредитор. Позичальник тимчасово користується лише споживчою вартістю наданих у кредит речей чи грошових ресурсів. Вартість може перерозподілятися між окремими суб'єктами господарської діяльності, галузями народного господарства, регіонами країни та між різними країнами.

Другою функцією кредиту, вважає автор дисертації, є створення грошей для грошового обігу - антиципаційна (емісійна) функція. Її виконує тільки банківський кредит. Саме методами кредитної експансії (розширення кредиту) та кредитної рестрикції (звуження кредиту) регулюється кількість грошей в обігу. Однак вилучення грошей з обігу за допомогою кредиту досягається значно важче, ніж їх випуск в обіг. Воно повинно супроводжуватися цілим рядом заходів, які дали б можливість зменшити кількість грошей в обігу. В дисертації дається перелік цих останніх.

Між перерозподільчою та антиципаційною функціями кредиту існує тісний зв'язок.

Ми вважаємо, що на сучасному етапі розвитку економіки кредит передусім повинен відігравати антиінфляційну роль. Для цього сьогодні неможливо здійснити кредитну рестрикцію. Скоріше потрібна кредитна експансія, але кумулятивно спрямована на збалансування ринку. Підвищення купівельної спроможності грошей вимагає щоб кредитно-грошова та податкова політика більш жорстко примушувала комерційні банки, виробників спрямовувати кошти, в тому числі позичені, на розвиток аграрно-промислового комплексу, прискорення науково-технічного прогресу, збільшення

виробництва товарів та надання послуг населенню. З нашої точки зору, для цього мають використовувати такі методи, як надання Національним банком України кредитів комерційним банкам на перелічені цілі, компенсація з бюджету процентних скидок, наданих при довгостроковому кредитуванні деяких із вказаних цілей. Доцільно також надавати і податкові пільги банкам і їх боржникам, якщо вони за допомогою кредиту сприяють зміцненню купівельної спроможності національних грошей.

2.3. Фінансово-кредитний механізм - це сукупність та найраціональніше функціонування кредитних відносин щодо фінансових ресурсів та інститутів, які реалізують ці відносини.

Отже, банк, як кредитна установа, надає кошти для інвестицій в розпорядження підприємств і саме в цьому діє механізм переміщення грошей з тих секторів, які володіють коштами, в ту сферу, яка відчуває в них недостачу. У кредитній установі підприємства беруть гроші в борг для фінансування своїх інвестицій, іноді підприємства надають гроші в позичку, але, як правило, виробничий сектор більше бере, ніж віддає. Тому одна із головних задач фінансово-кредитного механізму - цілеспрямовано направляти заощадження населення та вільні кошти на інвестиції.

Важливим та центральним в фінансово-кредитному механізмі є банк, який мобілізує і перетворює в активнодіючий капітал тимчасово вільні грошові кошти, заощадження та доходи населення, виконує різноманітні кредитні, посередницькі, інвестиційні, довірчі та інші операції.

Дотримання банками принципів кредитування повинно гарантувати розподіл грошових ресурсів за критерієм найбільшої віддачі, що сприяє прискоренню обороту суспільного капіталу та підвищенню ефективності суспільного виробництва. Приклад активного впливу на показники господарсько-фінансової діяльності підприємств та ефективності його використання видно з табл.1.

2.4. Формування кредитного потенціалу та структура позичкових коштів по їх основних видах з урахуванням терміновості може бути подана у вигляді схеми (рис 1.)

Автор вважає, що кредитні ресурси як цілком стабільні - це власні кошти банку; кошти, депоновані на певний строк; кошти кредитів, одержаних від інших банків. Стабільні кошти - це всі депоновані кошти по пред'явленні комітентів банку, чия оборотність вивчена банком і встановлена середня сума цих коштів, якими банк може розпоряджатися в будь-який час для їх направлення в певні активи.

Нестабільні кошти створюють депоновані кошти, які з'являються періодично і динаміку яких важко передбачити.

Регулярний аналіз структури кредитних ресурсів дозволяє банку виявляти певні закономірності у русі його коштів, що необхідно використовувати при розробці політики розподілу коштів кредитного потенціалу та ліквідності банку.

Особливе місце у джерелах коштів комерційного банку займають кредити центрального банку. Специфіка цього джерела полягає у тому, що: по-перше, кредити центрального банку - це кошти емісії і головний інстру-

мент регулювання обсягу грошової маси та ліквідності банківської системи; по-друге, кредити центрального банку видаються комерційним банкам у порядку рефінансування.

Таблиця 1.

Вплив кредиту на показники господарсько-фінансової діяльності підприємств

Назва підприємства та його підпорядкованість	Сума наданого кредиту		Станом на 01.04.96р.		Сума нарахованих % за весь період користування станом на 1.04.96	Із к.р. сума факт. сплачен. %	Показники господарсько-фінансової діяльності з початку року станом на 01.04.96				
	Всього	В.т.ч. за рахунок ресурсів		Сума погашення кредиту			Фактичний обсяг реалізації продукції		Результати фінансово-господарської діяльності (+)-прибуток (-)-збиток		
		НЕУ	Власних	Передбачено строковими зобов'язаннями			Фактично	Всього			В.т.ч. через розрахунковий рахунок
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Галічфарм Держком-медбіопром	26000		26000	30.12.95 26000	26000	7314	7314	358500	358500	+134500	
Львівське виробництво лікарських препаратів Держкомбіопром	8000		8000	01.06.96 8000	8000	4521	4521	45000	45000	+13200	

Коли центральний банк має намір скоротити грошову масу, він провадить політику рестрикції, у тому числі за рахунок скорочення кредитів, наданих комерційним банкам. І навпаки, коли передбачається зріст грошової маси, перевага надається розвитку ділової активності підприємств за рахунок експансії кредиту, у тому числі за рахунок росту кредитів, які надаються центральним банком комерційним банкам.

Автор підкреслює, що не можна дати характеристику такого комплексного явища як фінансово-кредитний механізм, не спираючись на системний аналіз досвіду економічно розвинутих країн. Йдеться, зокрема, про досвід функціонування фінансових та кредитних інститутів, який дозволяє оцінити їх роль у загальному фінансово-кредитному регулюванні економіки в цілому і окремих підприємств, підтриманні ліквідності ринку, ефективному здійсненні розрахунків, в переливанні заощаджень у інвестиції виробничих програм підприємств.

В цьому плані певну допомогу в становленні ринкових відносин може надати знайомство з американським досвідом побудови кредитного механізму.

Американська банківська система складається із Ради Керуючих Федеральною Резервною Системою (ФРС), дванадцяти федеральних резервних банків, і багато комерційних банків. Рада Керуючих ФРС є головним

органом державної політики у відношенні всієї банківської системи Директиви Ради здійснюються федеральними резервними банками.

Важлива риса зарубіжного сучасного кредитного механізму дублювання функцій. Аналогічні операції здійснюють не тільки одностипні установи, які ведуть гостру боротьбу за залучення грошових ресурсів і клієнтури, але і установи, які належать до різних ланок кредитної системи.

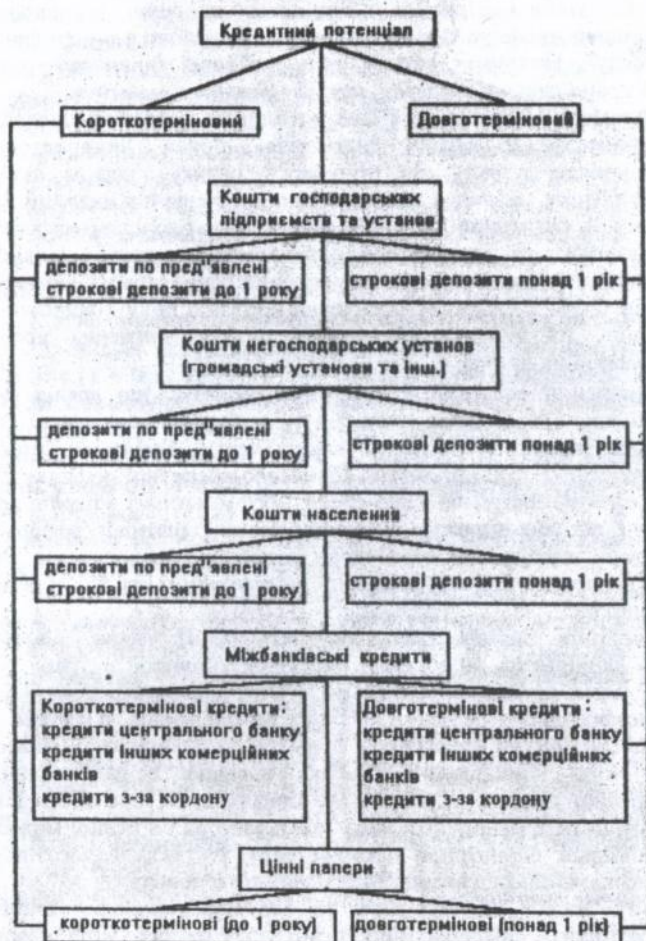

Рис. 1. Структура кредитного потенціалу комерційного банку

Так, видачею іпотечних позик в США займаються комерційні банки (понад 20% усієї заборгованості по іпотечному кредиту), ощадні установи (близько 30%), страхові компанії (понад 7%) і т. і.

В жодній зарубіжній країні не існує абсолютної монополії на здійснення кредитних операцій одним чи кількома установами. Хоч в кожній ланці кредитного механізму відокремлюється невелика група установ, які зосереджують у себе частину фінансово-кредитного бізнесу, вони ведуть жорстоку конкурентну боротьбу і зі своїми суперниками по групі, і з фінансовими установами іншого профілю, з якими їм доводиться ділити ринки фінансово-кредитних послуг. На думку автора, при розбудові фінансово-кредитного механізму в Україні слід, насамперед, врахувати саме ці моменти.

2.5. На початку 90-х років у США посилилась тенденція універсалізації діяльності фінансово-кредитних інститутів, почав використовуватись механізм ринкового захисту від ринкового ризику шляхом часткового перерозподілу ризику внаслідок випуску цінних паперів під наданий банками кредит (іпотечний, споживчий). Це нове явище одержало назву сек'юритизації кредиту. Сек'юритизація - це використання ринкового засобу фінансування (замість традиційного банківського кредитування) додаткового випуску в обіг цінних паперів. Вона відображає посилення попиту з боку інвесторів на вже існуючі та нові інструменти фінансових ринків, зниження кредитного рейтингу комерційних банків.

2.6. Аналіз, проведений в дисертації, показує, що досвід функціонування фінансово-кредитного механізму та побудова банківської системи, особливо країн Західної Європи, в першу чергу Німеччини, може бути успішно використаний при організації фінансово-кредитної політики України і підвищення ефективності фінансово-кредитного механізму в період переходу і становлення ринкових відносин, демонополізації економіки, реформування промисловості та структурної перебудови народного господарства. Зокрема йдеться про створення умов для реалізації інвестиційних програм, подолання спаду виробництва і т. ін.

В дисертації відмічається, що вітчизняні умови інвестування продовжують залишатись жорсткими внаслідок тривалої інфляції та спаду виробництва, хоча інвестиційна діяльність стає більш передбачуваною на відміну від попереднього періоду. Загальна лібералізація, а слідом за нею поетапні відпуски цін на енергоносії привели до дезорієнтації інвестора і вихлостили його заощадження. Висока інфляція і далі залишається головною перешкодою для схильності до інвестування, але внаслідок своєї структурної зміни несе меншу небезпеку для інвестора і в певній мірі показує напрямки найбільш сприятливі з точки зору їх поповнення товарними потоками внаслідок наперед визначеного високого попиту.

Світовий досвід свідчить про те, що передумовою стабільного розвитку економіки є інфляція, приблизно 5% на рік. Тоді номінальна процентна ставка від кредитів може бути настільки низькою, що стимулюватиме капіталовкладення і одночасно зберігатиме реально позитивний рівень, щоб заохочувати заощадження.

Спад виробництва в умовах переходу до ринку - це закономірність, а не випадковість. По суті, це скидання неефективної структури економіки, нагромадженної за роки панування планової, політизованної та милітаризованної системи. Штучне затримування цього процесу шляхом пільгового кредитування, субсидій, пільгового оподаткування, імпортного протекціонізму тільки відкладають момент виздоровлення економіки.

В дисертації зазначається, що однією з умов нормального функціонування економіки є впорядкування розрахунків по поставках між підприємствами, особливо в економіці перехідного періоду, де більша частина промислового виробництва фінансується державою шляхом субсидій, бюджетних інвестицій, через пільгове емісійне кредитування; в економіці де слабо розвинуте поняття платіжної і фінансової дисципліни.

В роботі показано, що криза платіжних розрахунків, яку переживає українська економіка, викликана кількома причинами: по-перше, слабкою дисципліною взаємних розрахунків, що приводить до росту неплатежів; по-друге, вимушеним емісійним кредитуванням державного промислового сектору, що в доповнення до державного дефіциту веде до дальшого зростання неплатежів; по-третє, економічним спадом, що супроводжується інфляцією.

2.7. Враховуючи, що для промисловості України на сьогоднішній день одним із найбільш актуальних питань є прискорення платежів як в межах держави, так і в межах країн СНД, а підприємства відчують брак коштів, то в цих умовах значну роль відіграє правильність та раціональність фінансово-кредитного механізму, його гнучкість та еластичність.

Нами запропонована схема мобільного надання кредиту, відкриття кредитних ліній для підприємств, які мають реальні бізнес-плани або чітко вивірені заходи розвитку виробництва.

2.8. Якщо глянути на динаміку росту прибутку і заборгованості - (рис.2), вимальовується така картина:

З кінця 1992 року до середини 1995 року прибуток в економіці України перевищує чисту заборгованість, отже є достатнім для погашення боргів. В той же час дані про розподіл прибутку в народному господарстві показують, що серед десятка основних пунктів розподілу погашення кредиторської заборгованості місця собі не знайшло.

Проводячи аналіз неплатежів, треба звернутись до досвіду уряду проводити заліки взаємної заборгованості з оформленням векселів. Національний банк України двічі проводив цей захід. 1 листопада 1994 року до оплати було представлено 287 трлн.крб. або 24% всіх боргів на баланс підприємств; 1 червня 1995 року було виставлено 562 трлн.крб. або 37% всіх виставлених боргів. Мала питома вага виставлених боргів - наслідок невідповідності функціонування підприємств новим економічним реаліям.

Ще однією причиною росту заборгованості є нездатність підприємств виготовляти конкурентноспроможну продукцію, на яку можна знайти покупця. Ріст заборгованості означає, що підприємства не реалізують кінцеву продукцію.

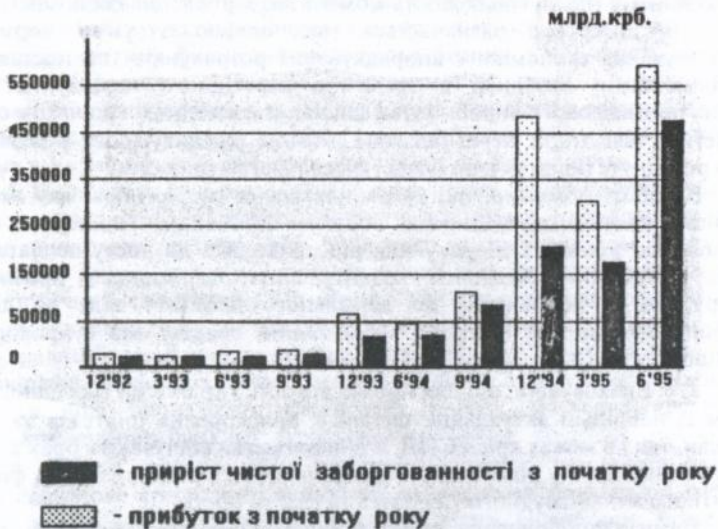

Рис. 2. Прибуток і чиста заборгованість в економіці

Від цього відправного моменту неплатежі проходять по всьому технологічному ланцюгу. Рівень рентабельності галузей промисловості високий, наприклад: машинобудування - 28,6%, харчова - 39,6% і т. д. Це означає, що ціни явно завищені (в них закладено високий процент прибутку), продукція втрачає конкурентноздатність, неплатежі ростуть, виробництво падає.

Щоправда, наприклад, в Чехії хороша законодавча база, інфляція 10 відсотків в рік, стабільна валюта, підприємства приватизовані, але проблема погашення взаємних боргів актуальна. Тому розв'язання кризи неплатежів не можна відкладати, навіть не володіючи до кінця всіма інструментами її подолання. Вексельний обіг, переуступлення боргів, створення факторингових компаній - основні механізми, які треба активно використовувати і про які йдеться в дисертації.

2.9. Виходячи з аналізу фактичного стану економіки країни видно, що одним вдосконаленням фінансово-кредитного механізму забезпечити

значний ріст виробництва та вихід економіки з кризової ситуації неможливо, потрібні ще інші важелі економічного росту.

Одним з найбільш ефективних інструментів непрямого регулювання економічних процесів є податки. Податкова система - це сукупність правових норм, які регулюють розміри, форми, методи і терміни стягнення податків і обов'язкових платежів та зборів, що вкрай необхідні державі для виконання її функцій.

В теорії і практиці податкового регулювання деяких розвинутих країн податкова політика будувалась за кейнсіанською концепцією функціональних фінансів. Норма оподаткування і величина витрат, згідно з цією концепцією, підпорядковуються потребам регулювання сукупного суспільного попиту, який повинен утримуватись на такому рівні, щоб забезпечити повне використання трудових ресурсів і капіталу при збереженні стабільності цін.

Зниження частки державного сектора в економіці розвинутих країн у 80-ті роки і звуження економічної ролі держави спричинило до змін у податковій політиці, яка окрім виконання регулюючих функцій стала засобом забезпечення бездефіцитного бюджету. Така мета досягається розширенням податкової бази і скороченням державних витрат на фоні широкомасштабного і ціленаправленого зниження податків. Практика показує, що наслідком збільшення ставок і маси податків, які стягуються державою, фактично завжди є посилення інфляційних тенденцій. Збільшення маси податків або приводить до зростання цін, або через скорочення попиту внаслідок росту цін веде до погіршення фінансового становища суб'єктів, які займаються господарською діяльністю, що з позицій всієї економіки загалом спричинить в подальшому поглиблення кризи і спад виробництва.

Реформи податкових систем в країнах з розвинутою ринковою економікою в більшій мірі роблять наголос на ринкові цілі, ніж на податкові механізми. Прагнення зберегти збалансованість державних бюджетів надає реформам характер "бюджетно-нейтральних", при яких втрату бюджетних доходів від зниження максимальних податкових ставок намагаються компенсувати зменшенням пільг в оподаткуванні доходів, розширенням бази оподаткування або збільшенням частки непрямих податків.

Податкова реформа 1986р. у США є найбільш масштабним і значним заходом економічної політики за всю післявоєнну історію. Метою реформи було створення необхідних умов для збільшення загального обсягу інвестиційних ресурсів і розширення сукупного споживчого попиту, використовуючи механізм рівномірного розподілу податків серед різних категорій платників. Це дало можливість прискорити розв'язання актуальних проблем промислової перебудови, активізувати розвиток галузей передової технології, закласти основу динамічного росту економіки в майбутньому.

Реформи оподаткування в країнах ринкової економіки, система податкових пільг і дотацій сприяли змінам в економічній і соціальній політиці, направлених на активізацію приватного підприємництва, структурну перебудову в економіці, інтенсифікацію виробництва. Потреби науково-технічного прогресу заздалегідь визначають розвиток тих галузей і виробництв, які впливають на основні напрямки технічного переобладнання.

Дисертант виходить з того, що наше податкове законодавство необхідно переглянути в двох аспектах:

- 1) по ставках оподаткування;
- 2) по галузях народного господарства, з виділенням необхідних, національних та пріоритетних.

2.10. Враховуючи, що банки є серцем ефективної системи управління фінансовими та грошово-кредитними відносинами і в цій сфері необхідно переглянути законодавство зокрема в аспектах: чіткого виділення функцій Національного та комерційних банків; чіткого відображення контролюючої, емісійно-кредитної діяльності НБУ та діяльності комерційних банків; обслуговування державного бюджету та його механізм; взаємодія з іншими економічними органами держави; роль у виконанні стратегічних завдань економічного розвитку країни.

2.11. В процесі організації та становлення фінансово-кредитного механізму в період переходу до ринкової економіки слід приділити особливу увагу фінансуванню та кредитуванню підприємств агропромислового комплексу та підприємств малого і середнього бізнесу.

В нас до цього часу не відпрацьований механізм фінансування підприємств АПК, а також не відпрацьовано механізм кредитування малого та середнього бізнесу. На даний час ці галузі підприємництва поставлені в однакові умови, як по фінансуванню, так і по оподаткуванню, з підприємствами-гігантами.

Обсяги кредитування наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Обсяги кредитування,
забезпеченого комерційними банками України

	Всього, млрд.крб	Серед них	
		Короткотермі- нові позики	Довготермін-ові позики
		%	%
1991	97	87,2	12,8
1992	2436	95,4	4,6
1993	38513	97,4	2,6
1994	119863	88,7	11,3
1995	302890	89,4	10,6
1996			
січень	299119	89,5	10,5
лютий	301589	89,4	10,6
березень	299725	89,3	10,7
квітень	299455	89,3	10,7

В роботі пропонується ряд заходів щодо покращення механізму фінансування, кредитування та оподаткування підприємств АПК, а також підприємств малого і середнього бізнесу.

3. Висновки та пропозиції

У дисертаційній роботі проведено детальне і системне дослідження ролі фінансово-кредитного механізму та його вплив на комплексне регулювання економіки і окремих підприємств, розвиток пріоритетних галузей народного господарства, зокрема стабілізацію промислового виробництва, що дозволило зробити такі висновки та пропозиції:

3.1. Дієвий фінансово-кредитний механізм є обов'язковою та повсемісною вимогою розширеного відтворення, важливою частиною у діяльності державних, акціонерних, малих і кооперативних підприємств, надійним інструментом, з'єднуючим процес виробництва і реалізації продукції.

3.2. В умовах економічної кризи, що виникла не внаслідок надвиробництва, а через спотворення супроводжуваного гіперінфляцією суспільною відтворення, фінансово-кредитний механізм повинен перетворитися з пасивної ланки механізму централізованого адміністративно-розподільного господарювання в активно існуючий розгалужений організм, який здатний створювати найбільш сприятливі умови для підприємництва, стабілізації економіки та становлення платоспроможності національної валюти. Мобільність кредиту, за допомогою котрого швидко перерозподіляються загальні ресурси - гроші, дає можливість у стислі строки здійснити переорієнтацію виробництва на потреби народу й оздоровити економіку.

3.3. Надзвичайно важливою є роль кредиту в технічному переоснащенні або реконструкції діючих підприємств і впровадженні прогресивної техніки на нових підприємствах, особливо так званій ризиковий (венчурний) кредит, що функціонує переважно з державною допомогою.

Значну роль відіграє кредит у становленні ринкової інфраструктури: організації і функціонуванні фондових та товарних бірж, бірж нерухомого майна та результатів інтелектуальної праці, посередницьких контор, торгових домів, лізингових і факторингових компаній.

3.4. Державна фінансово-кредитна політика повинна стати активним чинником структурної перебудови економіки України. Це, насамперед, потребує:

- звільнення (або надання пільг) від оподаткування прибутку комерційних банків, отриманого від розміщення кредитів у сфері, визначені державою пріоритетними;
- погашення комерційним банкам проценту за кредит (частково чи повністю) за рахунок відповідного державного фонду, що створюється в складі державного бюджету, якщо він обслуговує пріоритетні напрями розвитку;

- надання державних гарантій під кредити, спрямовані на дрібний бізнес, фермерське господарство, підприємства тих галузей, яким за відповідними державними програмами визначено пріоритети в структурних зрушеннях.

3.5. Аналіз досвіду фінансово-кредитної діяльності у країнах з розвинутою ринковою економікою дозволяє зробити висновок, що фінансово-кредитна політика у цих країнах являє собою поєднання централізованої і ринкової підвалин в організації фінансування економіки, яке забезпечує пропорційний розвиток економіки.

3.6. Тенденції організації державного регулювання, нові методи і засоби кредитної політики за рубежом дозволяють сформулювати пропозиції по вдосконаленню кредитної системи:

- перебудова кредитної системи повинна здійснюватись шляхом переходу від централізованого планового розподілу кредитних ресурсів до управління кредитними відносинами шляхом регулювання сукупного грошового обороту, укладання прямих горизонтальних зв'язків між банками і підприємствами;
- розширення кількості комерційних банків і збільшення кількості послуг, які вони надають; розвиток конкуренції між банківськими установами;
- банки повинні перетворитись у рівноправних партнерів господарських організацій і підприємств. Процентні ставки, інші умови надання позик і залучення депозитів повинні не встановлюватись банкам, а визначатись на взаємопогодженій основі угод, укладених з клієнтами;
- поєднання банківського, комерційного та інших форм кредиту може сприяти більш ефективному функціонуванню підприємств.

3.7. Зарубіжний досвід свідчить про багатofункціональну спрямованість податкової системи, причому головною її ціллю не фіскальна, а регулююча. Повсюдне проведення податкових реформ у країнах з ринковими економіками, як показує досвід, більш глибоко позитивно впливає на виробництво, ніж окремі податкові пільги і кредити для окремих галузей або підприємств.

3.8. Зарубіжний і вітчизняний досвід свідчить про те, що заходи щодо підвищення ефективності фінансово-кредитного механізму і регулюючої його ролі у стабілізації економіки підприємств слід проводити цілеспрямовано у обох його складових, а саме, у банківській структурі і з боку підприємств.

Що стосується банківської системи, то тут слід відмітити наступне.

По-перше, вона повинна забезпечувати економічно справедливий (у коротко- і довготерміновому плані) розподіл фінансових ресурсів, стимулювати, а не гальмувати конкурентні відносини, приватизацію перебудову системи ціноутворення і цінових пропорцій.

По-друге, банківський сектор повинен утримувати у достатньо стабільному стані грошово-кредитну систему, зокрема, перешкоджаючи безконтрольному нарощуванню дефіциту держбюджету і розкручуванню гіперінфляційних процесів.

По-третє, банки повинні створювати умови для "відкритої" економіки, забезпечуючи обслуговування міжнародного руху товарів, прямих і портфельних інвестицій, послуг, робочої сили, сприяючи переходу до конвертованості національної валюти.

По-четверте, банківський сектор повинен не тільки забезпечувати фінансову дисципліну, але й підтримувати клієнтуру (держава, підприємство, населення) вчити рахувати гроші, розвивати економічне мислення, підприємливість у учасників господарського життя.

Що ж стосується підприємств, то крім загальних умов, деякі з них вимагають особливого підходу. Це перш за все підприємства АПК і підприємства малого бізнесу (малі підприємства).

3.9. Проведений аналіз досвіду фінансово-кредитної політики розвинених країн дозволяє зробити такі висновки:

- кожна країна має свої особливості розвитку АПК, тому при переході до ринкової економіки необхідно виходити з конкретних обставин, максимально враховуючи традиції, наявні ресурси та рівень розвитку країни;
- розвиток аграрного сектора в країнах ринкової економіки здійснюється за значною підтримкою держави;
- основними об'єктами державної фінансової допомоги, що здійснюється з бюджету країн, є державні програми підтримки та розвитку АПК, заходи по аграрній соціальній політиці, скорочення податків і т.п.;
- пільгове кредитування галузей АПК здійснюється в усіх розвинених країнах, але процентна ставка більшої частини кредитів встановлюється, виходячи з стану національного та міжнародного ринку позичкового капіталу;
- ефективним засобом формування ринкових відносин, а також врегулювання взаємовідносин економічних суб'єктів є законодавство. В багатьох країнах раз в 5 років видаються правові акти, що визначають основні параметри функціонування АПК та головні напрямки аграрної політики.

3.10. У секторі малих підприємств в Україні основні проблеми частіше всього пов'язані з забезпеченням матеріальними ресурсами, фінансуванням і субсидіюванням малих підприємств. Ці проблеми супроводжуються потребою у страхуванні комерційного ризику на випадок фінансових втрат, викликаних змінами кон'юнктурного ринку та багатьма іншими причинами, не обов'язково залежними від господарсько-фінансової діяльності підприємств.

Основним джерелом фінансування для малих підприємств є позики. Але банки не довіряють малим підприємствам, тому що вони мають погану репутацію у поверненні позик, і багато малих підприємств не можуть надати необхідне забезпечення позики. Крім того, відсутня достатня статистична інформація щодо малих підприємств. Офіційна статистика не дає даних по класифікації українських підприємств за чисельністю працюючих.

Нинішня система оподаткування доходів підприємств ніяких пільг щодо малого бізнесу не передбачає. Тому цю систему визначають як антипідприємницьку.

Україні потрібні нові закони для того, щоб визначити місце сектору малих підприємств у новому ринковому середовищі і в умовах її заново створених продуктивних сил.

Основні положення дисертації опубліковані в таких наукових працях:

1. Мороз Л.В. Роль кредитів в підвищенні ефективності роботи підприємств і розширенні сфери виробництва. - Львів, 1996. - 1,5 д.а. - (Препр. НАН України. Ін. рег. докл. : 96-).
2. Мороз Л.В. Кредитний комплекс та шляхи його розвитку. - К.: УкрІНТЕІ, 1995. - 2.51д.а.
3. Мороз Л.В. Фінансово-кредитна система - основа розвитку виробництва. Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 20-21 грудня 1994р. "Становлення нової економічної системи в Україні". Львівський торговельно-економічний інститут Укоопспілки. - 0.15д.а.
4. Мороз Л.В. Банківська система України і її роль в стабілізації економіки. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 20-21 грудня 1994р. "Становлення нової економічної системи в Україні". Львівський торговельно-економічний інститут Укоопспілки. - 0.5д.а.
5. Мороз Л.В. Кредитний комплекс та особливості його розвитку в Україні. Доповіді міжнародної науково-практичної конференції. "Соціально-економічні проблеми видавничо-поліграфічного комплексу (ВПК) та його інфраструктур". Львів. 21-22 березня 1996р. Львівська академія друкарства. - 0.2д.а.
6. Мороз Л.В., Грудзевич Я.В., Турко Ф.М. Банки в ринковій економіці. - К.: УкрІНТЕІ, 1993. - 2.4д.а. (Особистий внесок автора: основні аспекти діяльності банків в ринковій економіці).
7. Мороз Л.В., Грудзевич Я.В., Турко Ф.М. Фінансово-кредитна система и налоговая политика. - К.: УкрІНТЕІ, 1993.- 2.1д.а. (Особистий внесок автора: кредитно-банківська система, удосконалення системи оподаткування).
8. Прокопів Б.С., Мороз Л.В., Грудзевич Я.В., Турко Ф.М. Коммерческие банки: сравнительная оценка и информационные связи. - К.: УкрІНТЕІ, 1993. - 2.5д.а. (Особистий внесок автора: інформаційні зв'язки).
9. Гринчишин П.С., Мороз Л.В., Тимошенко І.І. Фінансово-кредитна, податкова та інвестиційна політика у агропромисловому комплексі (зарубіжний досвід). - К.: УкрІНТЕІ, 1994.- 2.0д.а. (Особистий внесок автора: принципи фінансово-кредитної та інвестиційної політики у агропромисловому комплексі).

АННОТАЦИЯ

Мороз Л.В. Финансово-кредитный механизм и его роль в регулировании экономики предприятий.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальностям: 08.06.01.-Экономика предприятий и формы хозяйствования; 08.04.03.-Кредит, банковское дело и денежное обращение. Институт региональных исследований Национальной академии наук Украины, Львов, 1996.

Защищаемая диссертация является рукописью, которая содержит теоретические исследования в области денежно-кредитных отношений и рекомендации практического характера в вопросах совершенствования финансово-кредитного механизма, а также рассматриваются аспекты его влияния на регулирование экономики предприятий и стабилизации промышленного производства. Определены сущность финансово-кредитного механизма, особенности его развития, раскрыта роль системы налогообложения как регулятора финансово-кредитных отношений и экономических процессов, предложены возможные пути изменений в налоговой политике в условиях переходной экономики, даны рекомендации по улучшению работы банковских структур и методов их работы в системе управления финансово-кредитными отношениями и повышении их роли в стабилизации экономики.

ANNOTATION

Moroz L. V. 'Financial-credit mechanism and its role in regulation of economic enterprises.'

Dissertation for the degree of a Master of Economic Science on specialties: 08.06.01 - 'Economy of enterprises and forms of management'; 08.04.03 - 'Credit, banking and money circulation'. Institute of Regional Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv, 1996.

The presented dissertation is a manuscript containing theoretical researches in the area of monetary-credit relations and practical recommendations on improvements of the financial-credit mechanism. Also the dissertation deals with aspects of its influence on the regulation of enterprises' economy and stabilization of industrial production. The essence of the financial-credit mechanism and peculiarities of its development are determined; the role of taxation system as a regulator of financial-credit relations and economic processes, is revealed; possible alternations of the taxation system under the conditions of transitive economy are suggested. The dissertation gives recommendations on improvements of the work of the banking scheme and methods of its work in the system of management of the financial-credit relations, and rise of their role in the stabilization of economy.

Ключові слова: фінансово-кредитний механізм, фінансування, кредитування, стабілізація економіки, кредитні відносини, агропромисловий комплекс, малі підприємства, малий та середній бізнес, фінансово-кредитне забезпечення.

Підписано до друку 15.10.96. Формат 60x84/16.
Обсяг 1 друк. лист. Рах. 532. Тир. 100.
Львів, Личаківська 3. Друкарня УАЛ.

441128

AB 35.909